

SUDAN KRİZİNİN KÜRESEL VE BÖLGESEL AKTÖRLERE OLASI ETKİLERİ

TUNÇ DEMİRTAŞ

SETA | PERSPEKTİF

NİSAN 2023 · SAYI 366

- Sudan'da meydana gelen çatışmanın arka planını oluşturan faktörler nelerdir?
- Ülkedeki çatışma, bölge ülkelerini hangi açılardan etkileme potansiyeli taşımaktadır?
- Sudan'da yaşanan mücadelenin bölgesel ve küresel siyasete yansımaları nasıl olacaktır?

GİRİŞ

Son yıllarda siyasi, sosyal ve ekonomik açılardan büyük zorluklar yaşayan Sudan'da 16 Nisan 2023'te başlayan çatışmalar ülkede güç sahibi iki aktörün etrafında ortaya çıkmıştır. Devlet başkanı olarak Sudan Egemenlik Konseyi Başkanı Abdülfettah Burhan'ın kontrolünde olan ordunun, Egemenlik Konseyi başkan yardımcısı ve Hızlı Destek Kuvvetleri lideri Mohamed Hamdan Dagalo'ya karşı (Hemedti) bir mücadelesi söz konusudur. Nitekim devleti diğer silahlı güçlerden ayıran cebir yetkisine sahip olduğu düşünüldüğünde Dagalo'nun liderliğini yaptığı Hızlı Destek Kuvvetlerinin devlete karşı bir isyan faaliyeti içerisinde olduğu ve devletin bekasına yönelik bir tehdit oluşturduğu ifade edilebilir.

Sudan'daki çatışma sadece ülkenin kendi içindeki istikrarını değil aynı zamanda bölgesel ve küresel siyasi dengeleri de etkileme potansiyeline sahiptir. Sudan'ın sınır komşuları olan Mısır, Libya, Çad, Orta Afrika Cumhuriyeti, Güney Sudan, Etiyopya ve Eritre gibi ülkelerin bu çatışmadan doğrudan etkilenmesi kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca Sudan'daki istikrarsızlık,

Afrika Kıtası'ndaki diğer ülkeleri ve hatta Avrupa'yı da etkileyebilecek geniş çaplı bir mülteci krizine neden olabilir. Bu nedenlerle Ortadoğu ve Afrika'da stratejik bir konuma sahip olan Sudan'ın istikrarı ve güvenliği bölgesel ve küresel aktörler tarafından yakından izlenmektedir. Bu çalışmada Sudan'daki çatışmaların arka planı, bölgesel ve küresel etkileri ve bu aktörlerin krize yönelik tutumları incelenecektir.

MÜCADELENİN ARKA PLANI

Sudan'da 16 Nisan 2023'te başlayan çatışmanın tarafları Sudan Egemenlik Konseyi Başkanı Abdülfettah Burhan ile Egemenlik Konseyi başkan yardımcısı ve Hızlı Destek Kuvvetleri lideri Mohamed Hamdan Dagalo'dur. Bir tarafta Afrika'nın en güçlü ordularından olan Sudan ordusu ve diğer tarafta ise Ömer Beşir döneminde oluşturulan, kurumsal altyapısı bulunan ve ortalama bir milis gücünden daha fazla kapasiteye sahip olan paramiliter bir yapı bulunmaktadır. Beşir döneminde Dagalo'nun Cancavid olarak bilinen milisleri Darfur krizinde isyancı gruplarla mücadele konusunda öne çıkan aktörler arasındaydı. Sonrasında Hızlı Des-

TUNÇ DEMİRTAŞ

Mersin Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyesi ve SETA'da araştırmacı olarak görev yapmaktadır. 2015'te kaleme aldığı "Türkiye'nin Afrika Politikasında Yumuşak Güç Unsurlarının Rolü" başlıklı teziyle Türkiye'de sosyal bilimler alanında en iyi üçüncü tez ödülünü almış ve aynı yıl doktorasına başlamıştır. 2022'de Bursa Uludağ Üniversitesi'nde "Devletin Yeniden Yapılandırılmasında Riskler ve Fırsatlar: Afrika Boynuzu Örneği" başlıklı doktora tezini savunmasının ardından aynı yıl içinde doktor öğretim üyesi olarak göreve başlamıştır. Çalışma ve ilgi alanları arasında Türkiye-Afrika ilişkileri, Afrika Boynuzu siyaseti, Afrika'da küresel ve bölgesel güç rekabeti yer almaktadır.

tek Kuvvetleri adını alan Cancavid milisleri, oluşturulan bir yasayla Sudan ordusunun komuta zincirinden bağımsız ve özerk bir güç statüsüne sahip olmuştur. Bu bağlamda Beşir, Hızlı Destek Kuvvetlerini askeri darbelerle karşı koruyucu bir güç olarak oluşturmuş ve Dagalo da fırsat pencerelerini iyi değerlendirerek gücünü bu kapsamda artırmıştır.

Bu fırsat pencerelerinden biri Sudan'da 19 Aralık 2018'de halk ayaklanması ile Dagalo'nun karşısında belirmiştir. Nitekim halk ayaklanması esnasında halkın yanında bir görünüm sergileyen Dagalo ve Hızlı Destek Kuvvetleri, Nisan 2019'da rejimin darbe ile devrilmesi sürecinde Beşir'in karşısında konumlanmıştır. Geçiş süresince etkisini artıran Dagalo, ilerleyen süreçte Burhan'ın yanında yer almıştı. Hatta Ekim 2021'de Sudan'ın eski Başbakanı Abdullah Hamduk tutuklanarak görevden alınmıştı. Ancak bu süreçten sonra Burhan, Sudan'ın güvenliğine ilişkin çeşitli önlemler almış ve Burhan ile Dagalo arasında anlaşmazlıkların ortaya çıkması söz konusu olmuştur.

Beşir sonrası dönemde Sudan'da sürekli olarak yaşanan anlaşmazlıkların ve sorunların süregelmesi söz konusuydu. Nitekim Aralık 2022'de sivil yönetime geçiş kapsamında bir çerçeve anlaşması imzalanmıştı. Bu anlaşma ile Hızlı Destek Kuvvetlerinin Sudan ordusuna entegre edilmesi söz konusu olacaktı. Ancak bu noktada Burhan'ın Dagalo'ya güvensizliği artmıştı. Zira Dagalo Hızlı Destek Kuvvetlerinin on yıl içinde Sudan ordusuna entegre olması gerektiğini savunurken; Burhan'ın daha kısa sürede entegrasyonun gerçekleşmesine yönelik beklentisi bulunmaktaydı. Nitekim anlaşmanın gereği nihai tarih yaklaştıkça iki güç arasındaki gerilimin artması söz konusu olmuştur. Bu bağlamda Nisan 2023'ün ilk haftalarında Dagalo'nun Sudan'da farklı bölgelerden Hartum'a asker getirmesi, Sudan ordusunun ise Hızlı Destek Kuvvetlerinden olası saldırıya karşı Hartum'a ağır zırhlı araçları getirmesi aradaki gerilimi ve güvensizliği tırmandırmıştır. Nihai aşamada Hızlı Destek Kuvvetleri; ülkenin kuzeyinde yer alan Hartum Havalimanı'ndan sonra Sudan'ın en büyük ikinci uluslararası havalimanı ve ülkenin en büyük askeri havalimanı olan Marowe Havalimanı'nın

çevresine Sudan ordusundan habersiz şekilde kuşatma amacıyla asker konuşlandırmıştır. Hızlı Destek Kuvvetlerinin bu davranışından birkaç gün sonra Sudan'ın başkentinde çatışmalar başlamıştır.

KRİZİN BÖLGESEL AKTÖRLERE ETKİSİ VE AKTÖRLERİN TUTUMLARI

Sudan'da yaşanan gelişmeler ülke içerisinde olduğu kadar bölgesel ve küresel açıdan etkiler de barındırmaktadır. Bölgesel etkilere baktığımızda öncelikli olarak Sudan'ın yedi ülke ile kara komşusu olduğuna dikkat çekmek gerekmektedir. Mısır, Güney Sudan, Libya, Çad, Orta Afrika Cumhuriyeti, Etiyopya ve Eritre ile kara sınırı bulunan Sudan'da yaşanan gelişmeler bu ülkeleri ister istemez etkileyecektir. Bu aktörlerin çoğu Sudan'da yaşanan çatışmalar öncesinde istikrarsız durumda bulunmaktaydı. Sudan'ın sınır paylaştığı belki de en istikrarlı komşusu Mısır, Sudan'ın istikrarını kendi ulusal çıkarları bağlamında değerlendirmektedir. Zira Sudan'da yaşanan istikrarsızlık Mısır'ı öncelikle göç açısından etkileme potansiyeline sahiptir. Bu durum aynı zamanda Sudan'daki çatışmaların şiddetlenmesini ve gerçekleşecek olan yoğun düzensiz göçler ile Mısır ekonomisinin olumsuz etkilenmesini beraberinde getirecektir.

Olası düzensiz göç dalgası ile bağlantılı olarak öne çıkan bir diğer komşu ülke ise Libya'dır. Halen üniter bir yapıya sahip olmayan Libya'daki mevcut konjonktür, ülkedeki mülteci sayısını artırabilir. Aynı zamanda yaşanan çatışma Sudan'ın batısında yer alan ve Darfur bölgesine sınırı bulunan Çad'ın istikrarını etkileme potansiyeline de sahiptir. Nitekim Sudan'da ordunun Hızlı Destek Kuvvetlerini orta vadede zayıflatması durumunda Dagalo'nun güçlü konumda olduğu güney Darfur'da gücünün daha da artması söz konusu olabilir. Bu senaryonun gerçekleşmesi durumunda Dagalo'nun Çad'daki milis güçleriyle karşı karşıya gelmesi de muhtemeldir.

Öte yandan istikrarsızlık ile etnik, dini ve siyasi açılardan krizle mücadele eden Orta Afrika Cumhuriyeti'nde Wagner Grubu'nun etkisi yadsınamaz. Bu bağlamda Sudan'da mevcut ortamda Wagner'in aktif

faaliyet izlemesi daha kolay bir şekilde ilerleme potansiyelini artıracaktır. 2011'de Sudan'dan ayrılıp bağımsız bir ülke olduktan sonra Güney Sudan, etnik açıdan bölünmüş bir görünüm sergilemektedir. Bu süreç öncesinde iki ülke arasında çeşitli sorunlar bulunmaktaydı. Dolayısıyla Sudan'da yaşanan çatışmalar –özellikle iki ülke arasında sınır çizgisine ilişkin sorun kapsamında– süreci daha da karmaşıklştırarak gerilimi tırmandırma potansiyeline sahiptir.

Nil Nehri üzerinde süregelen anlaşmazlığın en önemli aktörlerinden biri olan Etiyopya ise Sudan'daki krizden etkilenme ihtimali yüksek olan bir aktör olarak öne çıkmaktadır. İki ülke arasındaki baraj krizinin yanı sıra sınır anlaşmazlığına ilişkin sorunlar da Sudan'daki çatışma nedeniyle karmaşık hale gelmesi muhtemel senaryolar arasında yer almaktadır. Ayrıca Sudan'daki kriz Etiyopya'nın güvenliğine de etki edebilir. Zira Etiyopya'nın kuzeyinde yer alan Tigray bölgesinde süregelen sorunlar ile Sudan'dan ülkeye yönelik olası göç dalgaları düşünüldüğünde Etiyopya için önemli güvenlik sorunları ortaya çıkabilir. Son olarak Eritre ise Etiyopya'da Tigray bölgesinde yaşanan sorun nedeniyle Sudan ile dolaylı olarak karşı karşıya gelebilir. Ayrıca krizin devam etmesi durumunda Sudan üzerinden Libya'ya ulaşan Eritreli mültecilerin sayısında artış yaşanması beklenmektedir.

Bu kapsamda Mısır ve Etiyopya'yı Nil Havzası'ndaki diğer önemli aktörler olarak ele almak gerekmektedir. Dolayısıyla Mısır'ın Sudan'da yaşanan kriz nedeniyle endişeli ve temkinli bir tutum takındığı görülmektedir. Bununla birlikte Mısır'ın öncelikli endişesi Nil Nehri üzerindeki su paylaşımı konusu olarak öne çıkmaktadır. Nehirden büyük ölçüde faydalanan Mısır, Etiyopya tarafından inşa edilen Büyük Etiyopya Rönesans Barajı (Rönesans Barajı) nedeniyle Nil Nehri'nin su seviyesinin düşmesinden endişe duymaktadır. Bu bağlamda Mısır, Sudan'daki krizin, Rönesans Barajı ve Nil Nehri'nin su paylaşımı konuları gibi bölgesel meselelere etkisi olabileceğinden endişeli bir tutum sergilemektedir.

Etiyopya ise Sudan'da yaşanan krize karşı Mısır'a kıyasla daha rahat bir görüntü sergilemektedir. Zira

Rönesans Barajı başta olmak üzere Etiyopya'nın Sudan ile yaşadığı sınır sorunu bağlamında Sudan'daki iç politik gelişmeler, Sudan'ı bölgesel sorunlara enerji harcamaktan uzak tutacaktır. Dolayısıyla Etiyopya, Rönesans Barajı konusunda Mısır ve Sudan ile yaşadığı anlaşmazlıklar nedeniyle Sudan'da yaşanan krize karşı daha az tepki göstermektedir. Zira Sudan'da zayıflayan devlet yapısı Etiyopya açısından görece avantajlı bir duruma getirmektedir. Ancak yine de Etiyopya, Sudan'daki kriz nedeniyle bölgede istikrarın bozulmasından da endişe duymaktadır.

Öte yandan konuya ilişkin olarak, bu ülkelerin yanı sıra Doğu Afrika'da ve özellikle Afrika Boynuzu'na ilgi duyan BAE bağlamında da inceleme yapmak gerekmektedir. Her ne kadar BAE'nin Dagaloya yönelik bir desteği olduğuna dair güçlü ifadeler ve şüpheler olsa da bu duruma ilişkin somut bir kanıt bulunmamaktadır. Bununla birlikte Sudan'da BAE'nin ekonomik ve siyasi etkisi bilinen bir gerçek olarak yer almaktadır. Dolayısıyla BAE'nin bu krize dolaylı olarak müdahil olması ihtimali söz konusu olabilir.

KÜRESEL AKTÖRLERİN TUTUMLARI

Küresel aktörlerin öncelikli hedefi Hartum başta olmak üzere ülkedeki diplomatik personeli ve vatandaşları tahliye etmek olarak görülmektedir. Bu süreç tamamlandıktan sonra küresel aktörlerin sorun kapsamındaki politikalarını görebilmek daha mümkün hale gelecektir. Ancak mevcut konjonktürde ABD'nin Sudan'daki durumu yakından takip ettiğini ve Sudan'da demokratik bir geçiş süreci öngören bir politika izlediğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla ABD'nin genel olarak “bekle-gör” politikası izlemesi söz konusudur.

Sudan Egemenlik Konseyi Başkanı Burhan, geçmişte Çin'de askeri ateşe olarak görev yapmaktaydı. Zira krize doğrudan müdahalede bulunmayan Çin, Sudan'da barış süreci için müzakerelerde kolaylaştırıcı çaba gösterdiğini ifade etmektedir. Ancak Sudan'ın en büyük ticaret ortaklarından biri olan Çin'in, ekonomik çıkarlarını korumak için Sudan'da istikrarın bir an önce sağlanmasını beklediği unutulmaması gereken bir gerçektir.

Rusya ise Sudan'daki krizi yakın bir şekilde takip etmektedir. Geçtiğimiz dönemlerde Rusya'nın Sudan'da Kızıldeniz kıyılarında askeri üs ve ticari çıkarlarını geliştirmek için çalışmalar yürüttüğü bilinmektedir. Krize doğrudan müdahil olmasa da Rusya'nın Sudan'da askeri varlığı ve ticari çıkarları nedeniyle bu krizde dolaylı şekilde yer alma ihtimalinin olduğu çeşitli otoriteler tarafından ifade edilmektedir. Öte yandan Wagner'in somut olarak Sudan'da varlık gösterdiğine dair herhangi bir kanıt bulunmasa da Dagalo ile Wagner Grubu'nun Sudan'da büyük bir altın madeni işletmesini yürüttüğü bilinmektedir. Ayrıca paramiliter güç olan Hızlı Destek Kuvvetleri lideri Dagalo'nun geçtiğimiz yıl Rusya'ya gitmesinden sonra Wagner'in Hızlı Destek Kuvvetleri üyelerini eğittiğine dair iddialar da bulunmaktadır.

SONUÇ

Sudan'da süregelen çatışmaların kısa vadede sona ermesi mümkün gözükmemektedir. Her ne kadar Sudan'daki mücadele iki askeri güç arasındaki rekabet olarak görünse de bu görüş oldukça indirgemeci bir bakış açısını yansıtmaktadır. Devlet kurumlarının zayıflığının yanı sıra kurumsal kapasitenin tam anlamıyla oluşturulamaması ve bireysel çıkarların devlet çıkarlarının önüne konulduğu yönetim anlayışından

kaynaklı eylemler Sudan'da yaşanan krizin temelini oluşturmaktadır. İki güç arasındaki mücadelenin, Sudan'a etkisi olduğu kadar, çevre ülkeler üzerinde –bilhassa Afrika Boynuzu'nda ve Ortadoğu'da– ve Avrupa'nın yanı sıra küresel ölçekte etkilere de sahip olması beklenmektedir. Zira çatışma öncesinde Sudan'da yatırımları bulunan ülkelerin söz konusu yatırımlarının süreçten olumsuz etkilenmesi kuvvetle muhtemeldir.

Bu bağlamda 23 Nisan 2023'te başlayan ve halihazırda devam eden uluslararası aktörlerin diplomatlarını ve vatandaşlarını Sudan'dan tahliye sürecini başlatması Sudan'da 26 Nisan 2023'ten sonra çatışmaların artacağına yönelik beklentileri taşımaktadır. Bu süreçten sonra özellikle Hartum ve çevresinde Sudan ordusu ve Dagalo'nun paramiliter güçleri arasında şiddetli çatışmaların ve hatta olası bir "şehir savaşı"nın yaşanmasına yönelik tahminler ortaya çıkmaktadır. Sürecin en önemli çıktılarında biri de Sudan'dan çevre ülkelere ve Avrupa'ya yönelik yoğun bir göç dalgasının yaşanma ihtimaline ilişkindir. Sonuç olarak Sudan'daki çatışmaya dair bölgesel ve küresel aktörlerin kısa vadeli pozisyonları okunabilse de uzun vadeli pozisyon ve politikaları için tahliye sürecinin tamamlanması ve Sudan'daki çatışmaların nasıl ilerleyeceğini görmek gerekmektedir.

Bu yayındaki fikirler tamamen yazarına aittir ve SETA Vakfı'nın yayın politikasını yansıtmayabilir.

SIYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI
FOUNDATION FOR POLITICAL, ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH
مركز الدراسات السياسية والاقتصادية والاجتماعية

www.setav.org | info@setav.org | [@setavakfi](https://twitter.com/setavakfi)